

Michel Foucault: Co je to autor?

[...]

Chtěl bych se nejprve několika slovy zmínit o problémech, jež s sebou nese užívání jména autora. Co to je, jméno autora? A jak funguje? Jsem dalek toho, abych vám poskytl řešení, chci jen poukázat na některé nesnáze, které působí.

Autorovo jméno je vlastním jménem: vyvolává stejné problémy jako on. (Odkazuji zde mimo jiné analýzy na analýzy Searlovy.) Není pochopitelně možné chápat vlastní jméno jako čistý a jednoduchý odkaz. Vlastní jméno (a jméno autora rovněž) má ještě jiné funkce než oznamující. Jo něčím víc, než nějaké označení, nějaké gesto, prst vztažený na někoho: je do jisté míry ekvivalentem popisu. Řekne-i se „Aristotelés“, používá se slova, jež je ekvivalentem jednoho určitého popisu nebo série určitých popisů, jako: „autor *Analytik*“, „zakladatel onologie“ atd. Ale to nestačí: vlastní jméno nemá jednoduše jen jeden význam: když se přijde na to, že Rimbaud nenapsal *La Chasse spirituelle*, nelze předstírat, že toto vlastní jméno nebo toto jméno autora tím změnilo svůj smysl. Vlastní jméno a jméno autora se nacházejí mezi těmito dvěma póly popisu a označení: určitě mají jistou vazbu s tím, co pojmenovávají, ale nikoli zcela podle způsobu označování, ani podle způsobu deskripce: jde o specifickou vazbu. Nicméně - a právě zde se objevují zvláštní nesnáze jména autora - vazba vlastního jména s pojmenovaným jedincem a vazba jména autora s tím, co pojmenovává, nejsou izomorfní a nepůsobí stejným způsobem. Zmíním některé z těchto rozdílů.

Zpozorují-li například, že Pierre Dupont nemá modré oči, nebo že se nenarodil v Paříži, nebo že není lékařem atd., stále platí, že se to jméno, Pierre Dupont, bude i dále vztahoval k téže osobě: vztah označení nebude kvůli tomu pozměněn. Naopak problémy, jež působí jméno autora, jsou mnohem složitější: jestliže objevím, že se Shakespeare nenarodil v domě, který dnes navštěvujeme, jde o změnu, která pochopitelně nepozmění působení autorova jména: jestliže by se však prokázalo, že Shakespeare nenapsal *Sonety*, které považujeme za jeho dílo, pak by šlo o změnu jiného rázu, jež by působení autorova jména neponechala beze změny. A kdyby se prokázalo, že Shakespeare napsal Baconovo *Organon* jednoduše proto, že týž autor napsal díla Baconova i Shakespearova, pak by šlo o třetí typ změny, která působení autorova jména zcela modifikuje. Jméno autora tedy není přísně vzato vlastním jménem, jako jsou jimi jména jiná.

Na paradoxní zvláštnost autorova jména upozorňuje mnoho jiných faktů. Není vůbec totéž, řekneme-li, že Pierre Dupont neexistuje, a řekneme-li, že Homér nebo Hermés Trismegistos neexistovali: v jednom případě chceme říci, že nikdo nenese jméno Pierra Duponta, v druhém případě, že jedno jediné jméno se příkládalo více osobám nebo že skutečný autor nenese žádný z rysů, jež jsou tradičně připisovány osobnosti Homéra nebo Herma. Není to vůbec totéž, řekneme-li, že Pierre Dupont není pravým jménem pana X., nýbrž že je to Jacques Durand, a řekneme-li, že se Stendhal jmenoval Henri Beyle. Mohli bychom se také tázat na smysl a působení propozice jako „Bourbaki je ten a ten atd.“ a „Victor Eremita, Climacus, Anticlimacus, Frater Taciturnus, Constantin Constantius je Kierkegaard“.

Tyto rozdíly závisejí možná na následujícím faktu: jméno autora není jednoduše prvkem nějakého diskursu (který může být podmětem nebo přísudkem, který může být nahrazen zájmenem atd.): vykonává ve vztahu k diskursům určitou roli: zajišťuje nějakou klasifikační funkci: takové jméno umožňuje přeskupování určitého počtu textů, jejich delimitování, vylučování některých z nich, jejich kladení do protikladu vůči jiným textům. Navíc uvádí do vztahu texty mezi sebou: Hermés Tismegistos neexistoval. Hippokrates také ne - ve smyslu, v jakém bychom mohli říci, že Balzac existuje - ale tom, že více textů mohlo být dáno pod jedno jméno, naznačuje, že byl mezi nimi stanoven vztah homogenosti, nebo filiace, nebo ověření jedněch druhými, nebo vzájemného vysvětlení, nebo společného využití. Konečně jméno autora působí jako charakteristika určitého způsobu bytí diskursu: skutečnost, že určitý diskurs má jméno autora, skutečnost, že je možno říci „toto bylo napsáno tím a tím“ nebo „ten a ten je toho autorem“, naznačuje, že; onen diskurs není každodenní, lhostejnou mluvou, jež mizí, plane a odchází, jež je bezprostředně spotřebitelná, nýbrž že jde o řeč, jež má být přijímaná určitým způsobem a již se má dostat v dané kultuře určitého statutu.

Dospěli bychom tak konečně k myšlence, že jméno autora nevychází jako vlastní jméno z nitra nějakého diskursu ke skutečnému a vnějšímu individu, jež ho produkuje, ale že jaksi běží za hranici textů, že je vykrojuje, že sleduje jejich kostry, že projevuje jejich způsob bytí nebo že je přinejmenším charakterizuje. Projevuje událost určitého celku diskursu a okazuje k statutu tohoto diskursu uvnitř nějaké společnosti a nějaké kultury. Jméno autora není uvedeno v matrice lidí, ani není uvedeno ve fikci díla, nachází se ve zlomu, který uvádí určitou množinu diskursů a její způsob zvláštního bytí. Mohli bychom tedy říci, že v civilizaci, jako je naše, se nachází určitý počet diskursů, které jsou nadány funkcí autora, zatímco jiné ji nemají. Soukromý dopis je jistě podepsán, nemá však autora, smlouva má jistě ručitele, ale rovněž nemá autora. Anonymní text, který čteme na ulici na zdi, bude mít pisatele, nikoli autora. Funkce autora tedy představuje charakteristický způsob existence, oběhu a působení určitých diskursů v nitru nějaké společnosti.

Nyní by bylo zapotřebí analyzovat tuto funkci autora. Jak je v naší kultuře charakterizován diskurs, který je nositelem funkce autora? V čem je protikladný jiným diskursům? Domnívám se, že můžeme rozpoznat, budeme-li uvažovat i jen autora jedné knihy nebo jednoho textu, u takového diskursu čtyři rozličné rysy.

Diskursy jsou v první řadě předmětem přivlastnění: forma vlastnictví, jež se na ně vztahuje, je dosti zvláštního typu a je tomu již jistá řada let, co byla kodifikována. Je zapotřebí poznamenat, že toto vlastnictví bylo historicky druhotné ve vztahu k tomu, co bychom mohli nazvat penálním přivlastněním. Texty, knihy, diskursy započaly mít skutečné autory (jiné autory, než mytické osobnosti, jiné, než byly velké posvátné a posvěcující postavy) v té míře, v jaké mohl být autor potrestán, to jest v míře, v jaké mohly být diskursy transgresivními. Diskurs v naší kultuře (a nepochybně v mnoha jiných) nebyl původně nějakým produktem, věcí, statkem: byl to v podstatě akt – akt, který byl postaven do bipolárního pole posvátného a profánního, dovoleného a nedovoleného, náboženského a rouhavého. Historicky, dříve než se stal zbožím zapojeným do okruhu vlastnictví, představoval gesto, jež bylo obtíženo riziky. A když byl ustanoven pro texty režim vlastnictví, když byla vyhlášena přísná pravidla pro autorská práva, pro vztah mezi autory a vydavateli, pravidla reprodukce atd., to je ke konci

18. a na začátku 19. století, právě v tomto okamžiku nabyla možnost přestupku, jež náleží k aktu psaní, rysu imperativu, jenž je vlastní literatuře. Jako kdyby autor od okamžiku, kdy byl zařazen do systému vlastnictví, jenž je příznačný pro naši společnost, vyrovnával statut, jehož se mu takto dostalo, tím, že znovu objevil staré dvoupólové pole diskursu systematickou praxí transgrese, obnovou nebezpečí psaní, jemuž byly na druhé straně zajištěny výhody vlastnictví.

Na druhé straně není provozována funkce autora univerzálně a trvale ve všech diskurzech. V naší civilizaci si tytéž texty ne vždy vyžadovaly jisté určení, byla doba, kdy ty texty, jež bychom dnes nazvali „literárními“ (vyprávění, pohádky, epeje, tragédie, komedie), byly přijímány, dávány do oběhu, zhodnocovány, aniž by si kdo položil otázku po jejich autorovi: jejich anonymnost byla bez potíží, jejich stáří, skutečné nebo předpokládané, představovalo pro ně dostatečnou záruku. A naopak texty, které bychom nyní nazvali vědeckými a jež se týkaly kosmologie a nebe, medicíny a nemocí, přírodních věd nebo zeměpisu, přijímal středověk a měly pro něj hodnotu pravdy jen za podmínky, že byly označeny jménem svého autora. „Hippokrates řekl“, „Plinius vypráví“, to nebyly přesně vzato formulace představující autoritativní argument: byly to známky, jimiž byly označovány diskursy určené k tomu, aby byly přijímány jako diskursy osvědčené. V 17. nebo v 18. století došlo ke zvratu: vědecké diskursy začaly být přijímány pro sebe samy, v anonymitě nějaké stanovené pravdy nebo pravdy, jež mohla být vždy znovu prokázána: je to jejich náležitost k nějakému systematickému celku, která jim poskytuje záruku, a nikoli odkaz k jedinci, který je vyprodukoval. Funkce autora se vytrácí, jméno objevitele slouží nanejvýš k pokřtění nějakého teorému, nějaké věty, nějakého pozoruhodného účinku, tělesa, soustavy prvku, patologického syndromu. Naopak „literární“ diskursy mohou být napříště přijímány jen tehdy, jsou-li opatřeny funkcí autora: o každém poetickém nebo fiktivním textu se chce vědět, odkud přichází, kdo ho napsal, kdy, za jakých okolností nebo na základě jakého projektu. Smysl, který mu je připisován, statut nebo hodnota, které jsou mu přiznávány, to vše záleží na způsobu, jakým jsou zodpovězeny zmíněné otázky. A jestliže k nám dospěje v anonymitě, díky náhodě nebo díky výslovné vůli svého autora, nastupuje okamžitě hra hledání autora. Literární anonymita je pro nás nesnesitelná: připouštíme ji jen jako záhadu. Funkce autora za našich dnů hraje pro literární díla naplno. (Samozejmě, bylo třeba toto všechno zjemnit: literární kritika začala od jisté doby pojednávat o dílech podle jejich druhu a jejich typu, podle prvků, jež se v nich opakovaně objevují, podle jejich osobitých variací kolem nějakého invariantu, který nepředstavuje již individuálního tvůrce. A obdobně, jestliže odkaz na autora představuje v matematice stěží víc než pojmenování teorému nebo souboru vět, pak v biologii a v medicíně označení autora a data jeho díla hraje dosti odlišnou roli: není to jednoduše způsob, jak označit zdroj, nýbrž jak poskytnout určité znamení „důvěryhodnosti“ ve vztahu k technikám a experimentálním objektům, používaným v dané době v dané laboratoři.)

Nyní k třetímu rysu léto funkce autora. Nevytváří se spontánně, jako je tomu s přiřčením nějakého diskursu určitému jedinci. Vyplyývá z komplexní operace, jež konstruuje jakési rozumové bytí, které se nazývá autorem. Nepochybně existuje snaha dát tomuto rozumovému bytí jakýsi realistický statut: měla by to být v jedinci jakási „hluboká“ instance, jakási „tvůrčí“ mohulnost, jakýsi „projekt“, původní zdroj psaní. Ve skutečnosti však to, co je v jedinci určeno za autora (nebo to, co z nějakého jedince činí autora), je jen projekce ve stále více nebo méně psychologizujících pojmech postupu, kterému jsou podrobovány texty, přiblížení,

kteřá jsou prováděna, rysy, jež jsou určovány jako výrazné, continuity, jež jsou připuštěny, nebo vylučovány, jež jsou praktikována. Všechny tyto operace se obměňují podle doby a podle typů diskursu. „Filosofický autor“ se nevytváří tak jako „básník“; a autor románového díla nevzniká v 18. století stejně jako dnes. Přesto však je možné v běhu času nalézt v pravidlech, jimiž se řídí vytváření autora, určitý invariant.

Zdá se mi například, že způsob, jakým literární kritika po dlouhou dobu určovala autora - nebo spíše vytvářela formu autora, vycházejíc z existujících textů a diskursů - je; téměř přímo odvozen ze způsobu, jímž křesťanská tradice určovala za autentické (nebo naopak zavrhovala) texty, jež měla k dispozici, jinými slovy, moderní kritika k tomu, aby v díle „nalezla“ autora, užívá schémat, jež se velmi blíží křesťanské exegezi, která chtěla prokázat hodnotu nějakého textu svatostí autora. Svatý Jeroným v *De viris illustribus* vysvětluje, že homonymie nestačí k oprávněnému rozpoznání totožnosti autorů více děl: různí jedinci mohli mít stejné jméno nebo mohl někdo zneužít rodného jména někoho jiného. Jméno jako individuální značka nestačí, pokud jde o textovou tradici. Jak tedy lze přiřknout vícero diskursů jednomu a témuž autorovi? Jak rozehrát funkci autora, abychom poznali, máme-li co činit s jedním nebo více jedinci? Svatý Jeroným poskytuje čtyři kritéria: jestliže má jedna z vícero knih připisovaných jednomu autorovi nižší úroveň než ostatní, je jí třeba škrtnout ze seznamu děl dotyčného autora (tem je tedy určován jako určitá konstantní úroveň hodnoty); stejně tak, jestliže některé texty jsou v protikladu vůči doktríně, již zastávají jiná díla určitého autora (ten je tedy určován jako jisté pole konceptuální nebo teoretické důslednosti); rovněž je třeba vyloučit díla, jež jsou napsána odlišným stylem, slovy a obraty, s nimiž se, obvykle ve výtvorech spisovatele nesetkáváme (autor jako jednota stylu); konečně musíme považovat za cizí vložky texty, které se vztahují k událostem nebo které citují osobnosti vyskytující se po smrti autora (ten tedy představuje určitý historický okamžik a průsečík určitého počtu událostí). Nuže, moderní literární kritika, i když se nestará o autentifikaci (což je obecným pravidlem), takřka neurčuje autora jinak: autor je ten, jenž umožňuje vysvětlit přítomnost jistých událostí v díle stejně dobře jako jejich transformace, deformace, různé modifikace (a to autorovým životopisem, zjištěním jeho individuální perspektivy, analýzou jeho sociální příslušnosti nebo třídním stanoviskem, odhalením jeho základního projektu). Autor, to je rovněž princip určité jednoty psaní - přičemž všechny rozdíly musejí být přinejmenším redukovány principy vývoje, zrání nebo vlivu. Autor, to je také ten, kdo umožňuje překonávat protiklady, jež se mohou v sérii textů rozvinout: musí tam přece být - na určité úrovni jeho myšlení nebo jeho touhy, jeho vědomí nebo jeho podvědomí - nějaký bod, počínaje kterým se protiklady vyřeší, neslučitelné prvky se konečně navzájem zřetězí nebo se uspořádají kolem jednoho základního nebo původního protikladu. Autor konečně, to je určité výrazové ohnisko, jež se ve více nebo méně dovršených formách projevuje stejně dobře a s touž hodnotou v dílech, náčrtech, dopisech, úryvcích atd. Čtyři kritéria opravdovosti podle svatého Jeronýma (kritéria, jež se dnešním exegetům zdají značně nedostatečná) určují čtyři modalities, podle nichž moderní kritika rozehrává funkci autora.

Funkce autora ovšem nevykazuje jako důsledek čistou a jednoduchou rekonstrukci, k níž dochází z druhé ruky na základě nějakého daného textu jakožto inertního materiálu. Text nese vždy v sobě samém určitý počet znaků, které náležejí autorovi. Gramatické tyto znaky dobře znají: jsou to osobní zájmena, příslovce času a místa, časování sloves. Je však nutné

poznámenat, že tyto prvky nehrají stejnou roli v diskurzech, jež jsou opatřeny funkcí autora, a v těch, které ji postrádají. V těchto taková „zařazení“ odkazují ke skutečnému řečníkovi a k časoprostorovým určením jeho diskursu (i když může docházet k určitým modifikacím, jako když se diskursy podávají v první osobě). Naopak v prvním druhu diskursů je jejich úloha komplexnější a rozmanitější. Víme dobře, že v nějakém románě, který je vyprávěním jistého vypravěče, zájmeno první osoby, přítomný čas či znaky lokalizace nikdy přesně neodkazují ke spisovateli, ani k okamžiku, kdy píše, ani k samotnému gestu jeho písma, nýbrž k jakémusi alter ego, jehož odstup od spisovatele může být více nebo méně velký a může se měnit dokonce v průběhu díla. Bylo by stejně tak nesprávné hledat autora na straně spisovatele skutečného, jako na straně fiktivního vypravěče: funkce autora se uskutečňuje v samotném rozštěpu – právě v onom rozdělení a onom odstupu. Řeknete možná, že je to pouze dílní zvláštnost románového nebo poetického diskursu: hra, do níž jsou angažovány jen ony „jakoby diskursy“. A skutečně, všechny diskursy, jež mají autorskou funkci, obsahují tuto pluralitu ego. Ego, jež hovoří v předmluvě nějakého matematického pojednání – a jež naznačuje okolnosti jeho sepsání – není totožné ani svým místem, ani svým působením s oním, jež promlouvá v průběhu nějakého důkazu a jež se projevuje formou „já uzavírám“, „já předpokládám“: v prvním případě „já“ označuje okamžik a plán důkazu, který může zastat kterýkoli jedinec za podmínky, že přijme tentýž systém symbolů, tutéž hru axiomů, tentýž soubor předchozích důkazů. Ve stejném pojednání by však bylo možno vystopovat ještě třetí ego: totiž to, které mluví, aby vypovědělo smysl práce, překážky, s nimiž se střetlo, jaké jsou dosažené výsledky, problémy, které ještě zůstávají: toto ego se nachází v poli již existujících matematických diskursů nebo těch, jež teprve přijdou. Funkce autora nezajišťuje jedno z těchto ego (první) na úkor druhých dvou, jež by pak byla jen jeho fiktivním zdvojením. Naopak je třeba říci, že funkce autora v takovém diskursu působí tak, že umožňuje rozptyl těchto tří simultánních ego.

Analýza by mohla nepochybně rozpoznat ještě další charakteristické rysy funkce autora. Dnes se však budu držet oněch čtyř, které jsem zmínil, protože se zdají být nejzjevnějšími a nejdůležitějšími. Shrnu je takto: funkce autora je vázána na právní a institucionální systém, který uzavírá, určuje, člení svět diskursu: nepůsobí jednoduše a stejně ve všech diskurzech, za všech dob a ve všech formách civilizace: není definována spontánním přiřknutím diskursu jeho tvůrci, ale sérií specifických a komplexních operací: neokazuje čistě a jednoduše k nějakému skutečnému jedinci, může simultánně vyvolávat vícero ego, vícero postavení-subjektů, jež mohou být zaujata různými třídami jedinců.

[...]

(in M. Foucault: *Diskurs, autor, genealogie*. Přel. P. Horák. Praha: Svoboda, 1994)